

Ястремська О. М., Ромашова Я. В.

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Метою статті є розробка методичного підходу до організації процесу навчання іноземних студентів з урахуванням існуючих проблем та пропозицій з їх вирішення на основі формування необхідних компетентностей в процесі навчання. Для з'ясування особливостей навчання іноземців, на основі соціологічних досліджень проаналізовано загальні труднощі, з якими стикаються іноземні студенти на різних етапах навчання в Україні: до вступу у ВНЗ, у процесі навчання, після отримання диплому. Виявлено, що такі проблеми в переважній більшості можуть бути вирішені на рівні ВНЗ. Обґрунтовано необхідність розробки методичного підходу до організації процесу навчання іноземних студентів з урахуванням існуючих проблем. В рамках методичного підходу запропоновано: об'єднати роботу викладачів української мови і фахових дисциплін, підвищення ролі усного спілкування в навчанні, залучення українських студентів до кураторства, використання адаптованих курсів, у тому числі за допомогою ІТ-технологій. Рекомендовано використання різних видів «практик» як комплексу форм, методів і технологій навчання з пріоритетом на освоєнні знань шляхом розгляду ситуацій проблемного характеру, пошуку свого рішення в режимі діалогу. Визначено, що підходи до організації та методи навчання можуть бути різними для українських та іноземних студентів, а вимоги до якості рівня сформованості компетентностей – єдині для всіх. Зауважено, що сукупність запропонованих рекомендацій щодо організації навчання іноземців дозволить підвищити якість освіти та створити позитивний імідж як ВНЗ, так і країні в цілому.

Ключові слова: іноземні студенти, якість освіти, компетентність, методичний підхід до організації процесу навчання

Рис.: 1. *Табл.:* 2. *Бібл.:* 10.

Ястремська Олена Миколаївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри, кафедра економіки, організації та планування діяльності підприємства, Харківський національний економічний університет (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

Ромашова Яніна Володимирівна – аспірантка кафедри політичної економії, заступник керівника навчального відділу Харківського національного економічного університету

УДК 378.14

Ястремская Е. Н., Ромашова Я. В.

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ

Целью статьи является разработка методического подхода к организации процесса обучения иностранных студентов с учетом существующих проблем и предложений по их решению на основе формирования необходимых компетенций в процессе обучения. Для выяснения особенностей обучения иностранцев, на основе социологических исследований проанализированы общие проблемы, с которыми сталкиваются иностранные студенты на разных этапах обучения в Украине: до поступления в ВУЗ, в процессе обучения, после получения диплома. Вывявлено, что такие проблемы в подавляющем большинстве могут быть решены на уровне ВУЗов. Обоснована необходимость разработки методического подхода к организации процесса обучения иностранных студентов с учетом существующих проблем. В рамках методического подхода предложены: объединенная работа преподавателей украинского языка и профессиональных дисциплин, повышение роли устного общения в обучении, привлечение украинских студентов в качестве кураторов, использование адаптированных курсов, в том числе с помощью ИТ-технологий. Рекомендовано использование различных видов «практик» как комплекса форм, методов и технологий обучения с пріоритетом на освоении знаний путем рассмотрения ситуаций проблемного характера, поиска решения в режиме диалога. Определено, что подходы к организации и методы обучения могут быть разными для украинских и иностранных студентов, а требования к качеству уровня сформированности компетентностей – едины для всех. Совокупность предложенных рекомендаций по организации обучения иностранцев позволит повысить качество образования и создать положительный имидж как ВУЗа, так и страны в целом.

Ключевые слова: иностранные студенты, качество образования, компетентность, методический подход к организации процесса обучения

Рис.: 1. *Табл.:* 2. *Библ.:* 10.

Ястремская Елена Николаевна – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой, кафедра экономики, организации и планирования деятельности предприятия, Харьковский национальный экономический университет (пр. Ленина, 9а, Харьков, 61166, Украина)

Ромашова Янина Владимировна – аспирантка кафедры политической экономии, заместитель руководителя учебного отдела Харьковского национального экономического университета

UDC 378.14

Iastremaska O. M., Romashova Ye. V.

METHODOICAL APPROACH TO ORGANISATION OF THE FOREIGN STUDENTS EDUCATION PROCESS

The goal of the article is development of a methodical approach to organisation of the process of education of foreign students with consideration of existing problems and proposals on their solution on the basis of formation of necessary competences in the process of education. In order to clarify specific features of education of foreigners, the article analyses general problems that foreign students face at different stages of education in Ukraine: before entering a college, in the process of education and after getting the diploma. The article finds out that most of such problems could be solved at the college level. It justifies a necessity of development of a methodical approach to organisation of the process of education of foreign students with consideration of existing problems. It offers within the methodical approach: a joint effort of the Ukrainian language and professional subjects teachers, increase of the role of oral communication in education, attraction of Ukrainian students as curators and use of adapted courses, including with information technologies. It recommends the use of various types of "practices" as a complex of forms, methods and technologies of education with the priority of mastering knowledge through consideration of problem situations, search for solution in the dialogue mode. It determines that approaches to organisation and methods of education could be different for Ukrainian and foreign students and requirements to quality of the level of competences

should be common for all. The proposed recommendations on organisation of education of foreigners would allow increase of quality of education and creation of the positive image of both a college and country in general.

Key words: foreign students, quality of education, competence, methodical approach to organisation of the education process

Pic.: 1. *Tabl.:* 2. *Bibl.:* 10.

Iastremaska Olena M. – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department, Department of Economy, Organization and Planning of Activity of the Enterprise, Kharkiv National University of Economics (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

Romashova Yanina V. – postgraduate student of the Department of Political Economy, Deputy Head of Curriculum and Instruction Department of Kharkov National University of Economics

Вступ. У світі набуває розвитку процес конкуренції освітніх систем передових країн (США, Англії, Німеччини, Скандинавських країн, Австрії, Чехії, Росії та інших) за іноземних студентів, орієнтуючись на такі позитиви: це приносить прибуток, підвищує імідж та престиж як ВНЗ, так і країні в цілому. Україна в цій ситуації має вкладати значні зусилля і вміння, щоб не тільки бути обраною іноземцями для отримання вищої освіти, а й втримати такі позитивні тенденції.

Українська інституційна система організації освітньої діяльності на державному рівні отримала свій розвиток під впливом міграційних факторів перебудови освітньої системи і в першу чергу у зв'язку з європейським досвідом. Одним з важливих кроків України до Євроінтеграції у сфері освіти було підключення її до реалізації Болонського процесу (з 1999 р.), в якому на сьогоднішній день беруть участь 46 європейських країн. Метою Болонського процесу є створення єдиного освітнього простору, який не передбачає суттєві зміни освітньої системи окремої країни, але висуває єдині вимоги до результатів навчання, працевлаштування, освітньої мобільності. Орієнтація на кінцевий результат – підготовку компетентнісного фахівця – таким чином стає ключовим елементом для підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів в сучасних умовах [10, с. 235–237]. А якість освіти саме іноземних студентів досить актуальна для позиціонування на міжнародному ринку освітніх послуг, тому що оцінювати їх підготовку будуть в переважній більшості роботодавці інших країн.

Аналіз публікацій. Проблеми підготовки якісних фахівців на основі компетентнісного підходу висвітлені в працях багатьох українських і зарубіжних учених: А. Анненкової, В. Васильєва, М. Воскобойникової, С. Головка, М. Голубева, Е. Зеєра, І. Зимньої, В. Зюліна, Н. Калініної, О. Коберника, В. Колчина, З. Курлянда, В. Пономаренка, Н. Пугачевої, Б. Рея, І. Субетто, Л. Товажнянського, І. Чепуришкіна та інших науковців.

Проблеми навчання іноземців вивчали О. Білоус, О. Галус, В. Давидов, Т. Кузнецова, О. Лук'янихіна, О. Матвєєва, Л. Озерецька, Л. Пляцук, А. Чистякова та інші. Проте такі дослідження в більшості стосуються окремих навчальних дисциплін або окремих проблем соціальної адаптації іноземців в країні. Тому необхідно приділити увагу загальній якості підготовки іноземного студента як одному із заходів підвищення міжнародного іміджу вищого навчального закладу.

Мета дослідження полягає в розробленні методичного підходу до організації процесу навчання іноземних

студентів з урахуванням існуючих проблем та пропозицій з їх вирішення на основі формування необхідних компетентностей в процесі навчання.

Виклад основного матеріалу. У відповідності до Закону України «Про вищу освіту», якість вищої освіти визначається як «сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства» [6].

Для іноземців, що здобувають освіту поза межами своєї країни, набуття компетентностей пов'язано з низкою проблем. Дослідженнями встановлено [3; 8], що будь-яка людина, приїжджаючи до іншої країни, відчуває деякий дискомфорт від перебування в умовах, що відрізняються від звичайних для неї. Іноземні студенти, які відриваються від домашніх умов і потрапляють до досить іншого соціального та культурного середовища, також стикаються із проблемами і труднощами, серед яких можна виділити:

Емоційні – самотність, туга за рідною домівкою, недолік турботи, занепокоєння про рідних і близьких;

Навчальні – мовні проблеми, недостатні залишкові знання, труднощі у взаєминах «викладач – студент»;

Адаптаційні – місце проживання, фінансове становище, соціальне оточення.

Науковець К. Хуанг в дослідженні «Campus mental health: the foreigner at your desk» відокремив чотири області труднощів, які притаманні для усіх іноземних студентів [1, с. 217]:

комунікаційні бар'єри, що складаються з низького рівня знання мови або незнайомих і складних лінгвістичних і паралінгвістичних особливостей.

культурні бар'єри, оскільки студент змушений перемищатися між старими і новими культурними цінностями, ідентифікацією і т. п.

соціальні бар'єри, заміна соціального оточення – сім'ї, сусідів і друзів одночасно, на нове, де до студента відносяться як до чужака або навіть як до непроханого гостя.

багатозвітність – перед сім'єю, урядом або іншим спонсором, викладачами й імміграційними службами.

В Україні у іноземців існують додаткові труднощі, пов'язані із невідповідністю або неточністю отриманої до приїзду інформації (щодо оплати навчання, мови навчання, умов та інше), корупцією, візовими проблемами, соціальними конфліктами. У 2011 році центром «Соціальна Дія» в рамках проекту «Без кордонів» було проведено дослі-

дження проблем, з якими часто стикаються іноземні громадяни та особи без громадянства, які приїжджають до України з метою отримання освіти [2]. Узагальнюючі результати цього дослідження, поєднані із загальною класифікацією труднощів іноземних студентів, наведено в табл. 1.

Переважає більшість проблем може бути вирішена на рівні ВНЗ за допомогою організаційних методів та інструментів. Але якість освіти, що вимірюється ступенем сформованості необхідних компетентностей [9, с. 219], є найбільш актуальним завданням у процесі навчання іноземних студентів.

Компетентність – це, по суті, є інтегральний ресурс знання, вміння, досвіду діяльності і відношень, що формуються через механізм освіти і виховання в конкретному фа-

хівці [7, с.105–109]. Професійна компетентність фахівця має такі складові: когнітивну, операційну, ціннісно-культурну, мотиваційну.

В нових умовах база знань швидко оновлюється, а інституційні правила бізнесу і управління поповнюються новими нормами, пріоритетами, ціннісними орієнтаціями. Звідси формуються і новий погляд на освіту та її роль в економіці і суспільстві.

Компетентності виникають і зміцнюються через знання, виховання, запозичений досвід і особисті практики. А підсилюють їх соціальну і діяльнісну користь світоглядні позиції, механізми самовдосконалення і культурно-духовне зростання особистості (рис. 1).

Таблиця 1

Загальні проблеми, з якими стикаються іноземні студенти в Україні

Класифікація проблем	Суть проблеми	Можливість вирішення на рівні ВНЗ
До вступу у ВНЗ		
Інформаційні	▪ Обмежена доступність до інформації про вищу освіту в Україні для іноземців, про свої права в країні; ▪ Відсутність або неможливість отримання інформації про освітні послуги іноземною мовою; ▪ Основна інформація через приватних посередників, які найчастіше надають перекручуванні або свідомо неправдиві дані; ▪ Формальні умови вступу, які призводять до додаткових труднощів в подальшому навчанні	+
Організаційні	Перетин кордону тільки за присутності представника університету	+
Мовні	Підписання договорів та інших документів українською мовою без перекладання	+
В процесі навчання		
Матеріальні	▪ Додаткові матеріальні витрати у зв'язку із неправдивою інформацією щодо вартості навчання, вартості і умов проживання, рівень корупції; ▪ Відсутність можливості працевлаштування	-
Інформаційні	▪ Інформація в процесі навчання часткова, що призводить до невірних рішень (обрання мови); ▪ Відсутність англomовних (іншомовних) підручників; ▪ Часткова відсутність доступу до такої літератури в Інтернеті (низька технічна забезпеченість)	+
Якість освіти	▪ Якість освіти нижче ніж очікувана; ▪ Англomовні програми не відповідної якості (викладачі посередньо володіють мовою);	+
	Неможливість прийняти участь в обміні/стажуванні з європейськими університетами	+
Соціальні	Відсутність почуття безпеки (расові та релігійні нетерпимості); Ізоляція (в навчанні, проживанні)	+
Інші	▪ Перевід до іншого ВНЗ тільки за згодою першого. ▪ Інформація щодо підстав для відрахування не надається	+
	Зловживання правоохоронних органів	-
Після отримання диплому		
Якість освіти	Низька якість освіти зменшує шанси працевлаштування	+

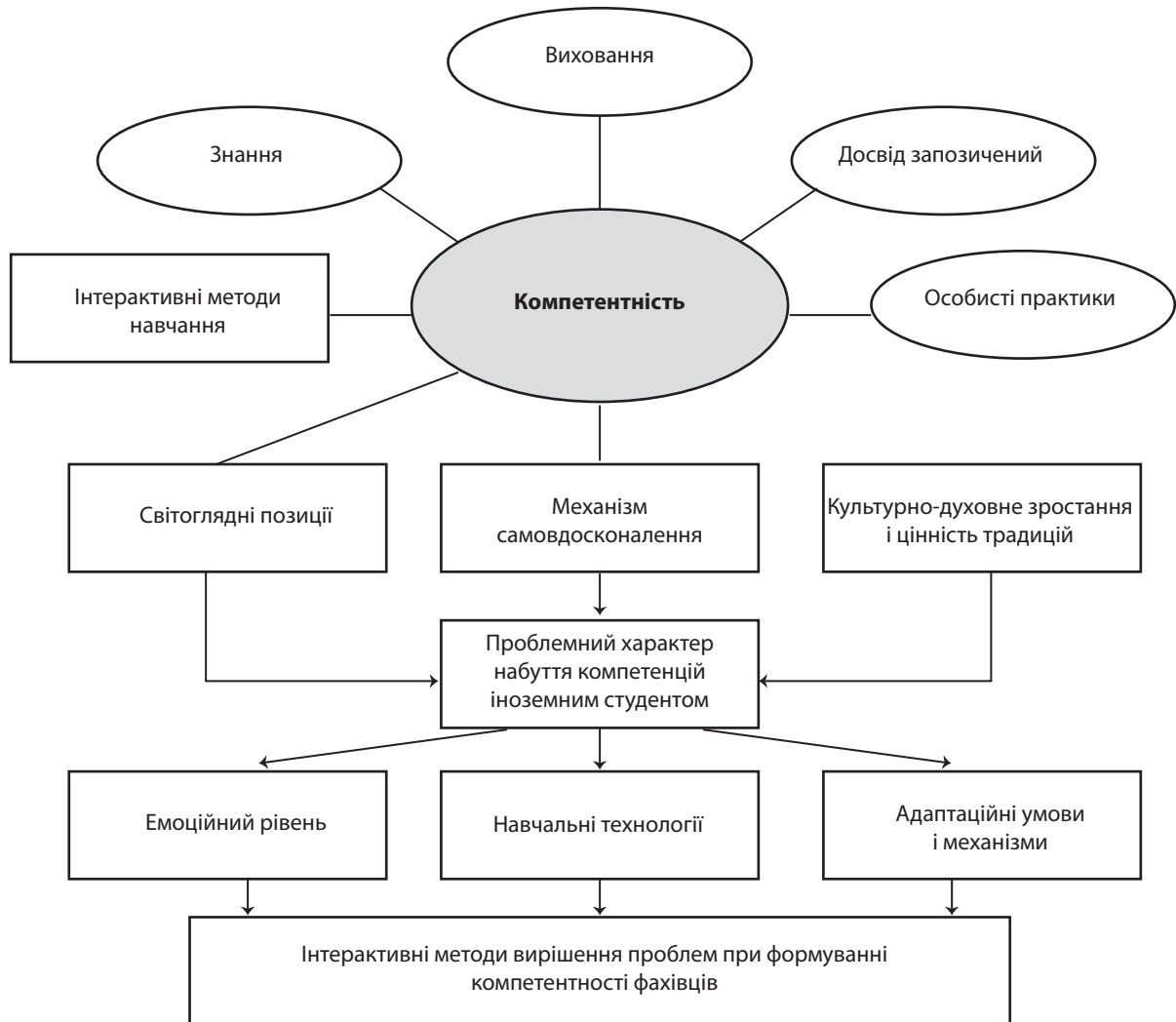

Рис. 1. Схема набуття компетентностей іноземними студентами

Фахівець будь-якої спеціальності повинен володіти рядом компетентностей, що відповідають не тільки сучасним вимогам професійного ринку, а й особистими якостями, що є пріоритетними умовами розвитку суспільства: соціальна відповідальність, культура, моральність, духовність, толерантність, емоційна гнучкість та інші [4]. Основний спосіб навчання – інтерактивний механізм взаємодії і постійна робота.

Процес навчання іноземців, на відміну від українських студентів, потребує додаткової уваги до вирішення загальних проблем організації цього процесу і потребує розробки методичного підходу, сутність якого полягає у запровадженні поліваріантності мов викладання, об'єднаній роботі викладачів української мови і фахових дисциплін, підвищення ролі усного спілкування, залучення українських студентів до кураторства, використання адаптованих курсів, у тому числі за допомогою ІТ-технологій, використання різновидів практик в навчанні.

Іноземні студенти, особливо першокурсники або слухачі підготовчих курсів, важко сприймають лекції через низький рівень володіння українською (російською)

мовою. І хоча згідно з Наказом МОН України №260 від 04.04.2006 р. «Про вивчення української (російської) мови іноземними студентами та аспірантами» замість дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу програми підготовки бакалаврів (іноземна мова, українська мова, українська та зарубіжна культура) іноземні студенти вивчають українську або російську мову (на вибір) в достатньо великій кількості годин протягом 4 років навчання [5]:

1 курс: 208 аудиторних годин;

2 курс: 210 аудиторних годин;

3 курс: 140 аудиторних годин;

4 курс: 72 аудиторні години;

результат швидкого оволодіння мовою навчання досить сумнівний.

Для підвищення якості навчання іноземців пропонується інтегральний підхід: об'єднана робота викладачів української (російської) мови та викладачів фахових дисциплін. Фахові дисципліни мають свою специфічну термінологію, словосполучення, вирази, які можуть використовуватися відразу в декількох навчальних дисциплінах. Оволодіння такою термінологією в рамках вивчення української

(російської) мови зменшує часові втрати на роз'яснення та підсилює цілеспрямовану фахову підготовку студентів. Але такий підхід потребує постійного контакту між викладачами, узгодження програм дисциплін, визначення необхідної термінології.

Одна із форм інтерактивної роботи в колективі – діалог. Якщо в звичайних обставинах комунікаційних відношень діалог є формою спілкування, то в управлінні він несе в собі водночас ще три функції – виконує роль пошуку оптимальних рішень, методу навчання і зменшення напруги конфліктних ситуацій чи їх розв'язання. Основною особливістю інтерактивного методу навчання є те, що студент вступає в комунікаційні відношення з викладачем, колегами, наставниками, опонентами. І в цих відношеннях використовує в залежності від форм взаємодій на інформаційному рівні різні методи роз'яснення, впливу, аргументації, полеміки, пошуку варіантів та інше. Апелює до фактів, авторитетів, розрахунків, доказів. Користується риторикою, порівняннями, аналогами.

Іноземні студенти обов'язково потребують практики усного спілкування. Вони повинні не тільки розуміти співрозмовника, а й вміти висловлювати свої думки «науковою» мовою. Активна участь іноземців у різних формах навчання заснованих на усному спілкуванні (мозкові атаки, кейс-метод, модерація, круглий стіл та інші) підвищить рівень не тільки фахової, а й мовної підготовки.

Підготовка до таких занять потребує самостійної роботи студента. У більшості випадків у іноземців слабкі навички самостійної роботи. Це пов'язано із труднощами в конспектуванні лекцій, роботою з джерелами інформації на іноземній для них мові, аналізу інформації великих обсягів при досить обмеженому часі. В такому випадку рекомендовано організувати самостійну роботу іноземців під керівництвом викладачів або залучати до допомоги українських студентів – це підвищить рівень підготовленості до занять, розвиватиме комунікабельні здібності, підвищить соціальну адаптованість іноземців та бажання навчатися далі.

Особливу важливість в самостійному навчанні студентів займає наявність комплексного методичного забезпечення дисципліни, що включає підручники (або посібники), курси лекцій, робочі програми, методичні рекомендації, практикуми, робочі зошити, засоби діагностики та інше. Для іноземців обов'язково повинні бути адаптовані курси лекцій або посібники, тобто викладені більш простою мовою (без обтяжуючих наукових оборотів, які ускладнюють перекладання) і з наведенням більшої кількості прикладів, схем та малюнків, що додатково пояснюють матеріал. Але окрім адаптованих навчальних матеріалів іноземці повинні читати і навчатись сприймати інформацію, що націлена на українських студентів. Роботу на практичних заняттях в групах, де навчаються і українські студенти й іноземці, можна індивідуалізувати за допомогою робочих зошитів, в яких підібрані завдання різного рівня складності з поясненнями рішень типових завдань та наявністю довідкових матеріалів. Таким чином, можна більше часу приділяти

слабким студентам, і, навпаки, вирішувати більш складні завдання з сильними студентами.

В сучасному швидкому розвитку ІТ-технологій все більшого значення набувають електронні засоби навчання, у тому числі електронні підручники. Електронний підручник – це навчальна система, що містить систематизований електронний комплекс методичного забезпечення по дисципліні і має різні можливості викладання матеріалу (текст, аудіо, відео, презентація та інше) та самоконтролю набуття компетентностей (електронні тести, задачі з підказками, графічні завдання та інше). Розробка такого методичного забезпечення досить дорога і вимагає високого професіоналізму з боку авторів та розробників. Але це досить ефективний метод в організації самостійної роботи іноземців.

Не менш важлива сторона формування компетентностей сучасного фахівця стосується інноваційної парадигми в економічній освіті, в основі якої не сума наявних на сьогодні знань, а постійний механізм розвитку креативного мислення і саморозвитку. По суті, це означає підготовку інноваційної особистості, здатної на розвиток творчих здібностей, нестандартний підхід до вирішення проблем, відкриття нових можливостей. Таким чином, більше уваги потрібно звертати на компетентності відносно нового характеру, а саме: нового економічного мислення, розв'язання проблемних ситуацій, інституційних правил бізнесу, забезпечення стійкості і безпеки при виконанні функцій.

Набуття компетентностей досягається різними шляхами і інструментами, серед яких можна виділити різні види «практик». Під практиками в даному випадку розуміється різнопрофільний комплекс форм, методів і технологій навчання, в якому пріоритет віддається не класичним «пасивним» формам та методам навчання, а освоєнню знань шляхом розгляду ситуацій проблемного характеру, пошук свого рішення в режимах діалогу з викладачами, наставниками, студентами, людьми іншого погляду.

Для іноземних студентів систему таких практик пропонується визначити у такий спосіб (табл. 2).

Необхідно зауважити, якщо підходи до організації та методи навчання можуть бути різними для українських та іноземних студентів, то вимоги до якості рівня сформованості компетентностей – єдині для всіх. Причому, чим вищі такі вимоги – тим більш конкурентоспроможними на ринку праці стають випускники українських ВНЗ, і тим самим підвищують імідж не тільки навчальних закладів, а й країни в цілому.

Висновки. Освітні міграційні процеси характеризуються як найбільш бажаний вид переміщення населення, який є не тільки джерелом фінансових послуг. Іноземні студенти виступають своєрідними «агентами впливу», які повертаючись в свою або іншу країну зберігають лояльність до ВНЗ і держави, де набули високоякісні знання, навички спілкування з іноземцями, вміння пристосуватися до особливості різних стилів життя та іншої культури. Такі характеристики в сучасних умовах ціняться не менш ніж професійні таланти.

Основні проблеми, з якими стикаються іноземні студенти на різних етапах навчання в Україні: до вступу у ВНЗ,

Таблиця 2

Різновиди практик в системі навчання іноземних студентів

Різновиди практик	Змістова сторона практик	Результат підвищення компетентності
Обговорення з керівниками ВНЗ своїх проблем	Визначення ситуації, норм і правил	Виникнення довіри
Зустрічі з відомими вченими, політиками, новаторами	Нове бачення проблем, ситуацій	Розуміння успішності, бачення нового
Організація круглих столів	Навики обґрунтування, технологія роз'яснення	Толерантність до іншої думки
Ділові ігри	Практика вирішення проблеми	Освоєння технологій розв'язання проблем
Наставництво	Передача досвіду, повага до вищого рівня знань і уміння	Довіра і порозуміння
Формування пар «іноземець – вітчизняний студент»	Взаємопідтримка і адаптаційна практика	Основи неформальної поведінки
Диспути і діалоги	Розуміння, бачення, вміння доказу	Розширення кругозору
Робота над рефератами на цікаві теми	Виникнення інтересу, поглиблення знань	Вміння працювати з інформаційними матеріалами
Включення в роботу гуртків за інтересами	Шлях до самореалізації і вибір важливого, доцільного	Зацікавленість, розвиток
Критичне оцінювання	Визначення аргументів, фактів, тенденцій	Полемічні здібності, відповідальність
Креативні штурми для пошуку інновацій	Розвиток креативного мислення	Реакція, рефлексія, розвиток інтуїції
Виробнича практика	Бачення і розуміння складностей ділової реальності	Освоєння професії
Науково-дослідна практика	Розвиток творчого потенціалу	Навички дослідницької роботи, уміння висловлювати свої думки
Тренінги	Застосування отриманих знань на практиці	Професійні навички

в процесі навчання, після отримання диплому – в переважній більшості можуть бути вирішені на рівні ВНЗ. Вирішення таких проблем потребують розробки методичного підходу, сутність якого полягає у запровадженні поліваріантності мов викладання, об'єднаній роботі викладачів української мови і фахових дисциплін, підвищенні ролі усного спілку-

вання, залученні українських студентів до кураторства, використанні адаптованих курсів, у тому числі за допомогою ІТ-технологій, використанні різновидів практик у навчанні. Сукупність запропонованих рекомендацій щодо організації навчання іноземців дозволить підвищити якість освіти та створити позитивний імідж як ВНЗ, так і країні в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

- Huang K. Campus Mental Health: The Foreigner at Your Desk / Ken Huang // Journal of the American College Health. – Feb. 1977. – Vol. 25, no. 3. – pp 216–219.
- Бочева Г. Іноземні студенти в Україні: освіта чи експлуатація? [Електронний ресурс]. / Галина Бочева, Олена Бондаренко, Інна Холондович. – Київ: Проект «Без Кордонів» Центру «Соціальна Дія», 2011. – Режим доступу : http://noborders.org.ua/wp-content/uploads/2012/03/Education_or_exploitation_UKR_pdf.pdf

REFERENCES

- Bocheva, H., Bondarenko, O., and Kholondovych, I. "Inozemni studenty v Ukraini: osvita chy ekspluatatsiia?" [Foreign students in Ukraine: Education or exploitation?]. http://noborders.org.ua/wp-content/uploads/2012/03/Education_or_exploitation_UKR_pdf.pdf.
- Chemerys, O. A. "Yakist osvity iak zahalna tendentsiia ievropeiskoi intehratsii" [The quality of education as the general trend of European integration]. Visnyk ZhDU, no. 25 (2005): 219-221.

3. Дементьева С. В. Учебная миграция в Томский политехнический университет: механизмы и практики эффективной адаптации / С. В. Дементьева, Е. В. Гиниятова // Известия Томского политехнического университета [Известия ТПУ] / Томский политехнический университет (ТПУ). – 2012. – Т. 321. – № 6 : Экономика. Философия, социология и культурология. История. – С. 187–190.
 4. Колчина В. В. Структурная характеристика инновационно-предпринимательской компетентности будущего менеджера – студента вуза [Электронный ресурс] / В. Колчина // Научный поиск: вестник кафедры педагогики и психологии. – 2013. – № 1. – Режим доступа : <http://vestnikkaf.esrae.ru/1-17>
 5. Про вивчення української (російської) мови іноземними студентами та аспірантами : Наказ від 04.04.2006 р. №260 [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-vivchennja-ukrayinskoyi-rosiiskoyi-movi-inozemnimi-stude-doc119238.html>
 6. Про вищу освіту : Закон України від 05.12.2012 № 2984-14 [Електронний ресурс]: за станом на 05 грудня 2012 / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>
 7. Проблеми підготовки компетентних економістів та менеджерів в Україні : монографія / В. С. Пономаренко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2012. – 327 с.
 8. Фернхэм А. Психология длительного пребывания за рубежом: студенты (перевод с англ. И. Шолохова) / Адриан Фернхэм, Стефен Бочнер // Развитие личности – М., 2001. – № 2. – С. 136–167.
 9. Чемерис О. А. Якість освіти як загальна тенденція європейської інтеграції / О. А. Чемерис // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – Вип. 25. – С. 219–221.
 10. Шифріна Н. І. Вища освіта як основа формування і розвитку інтелектуального потенціалу суспільства // Бізнес Інформ. – 2013. – №6. – С. 234–241.
- Dementeva, S. V., and Giniyatova, E. V. "Uchebnaia migratsiia v Tomskiy politekhnicheskii universitet: mekhanizmy i praktiki effektivnoy adaptatsii" [Educational migration in Tomsk Polytechnic University: mechanisms and practices of effective adaptation]. *Izvestia TPU* vol. 321, no. 6 (2012): 187-190.
- Fernkhem, A., and Bochner, S. "Psikhologiya dlitel'nogo prebyvaniia za rubezhom: studenty" [Psychology long stay abroad students]. *Razvitie lichnosti*, no. 2 (2001): 136-167.
- Huang, K. "Campus Mental Health: The Foreigner at Your Desk" *Journal of the American College Health* vol. 25, no. 3 (1977): 216-219.
- Kolchina, V. V. "Strukturnaia kharakteristika innovatsionno-predprinimatelskoy kompetentnosti budushchego menedzhera – studenta vuza" [Structural characterization of innovation and entrepreneurial competence future manager – a student of the university]. <http://vestnikkaf.esrae.ru/1-17>.
- [Legal Act of Ukraine] (2012). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
- [Legal Act of Ukraine] (2006). <http://document.ua/pro-vivchennja-ukrayinskoyi-rosiiskoyi-movi-inozemnimi-stude-doc119238.html>.
- Ponomarenko, V. S. *Problemy pidhotovky kompetentnykh ekonomistiv ta menedzheriv v Ukraini* [Problems of competent economists and managers in Ukraine]. Kharkiv: INZhEK, 2012.
- Shyfrina, N. I. "Vyshcha osvita iak osnova formuvannia i rozvytku intelektual'nogo potentsialu suspilstva" [Higher education as a basis for the formation and development of intellectual potential of society]. *Biznes Inform*, no. 6 (2013): 234-241.